

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény inté- zendő. Fűvészkert utca 1080.</p>
--	---	--

Lelkészek minősítése kérdéséhez.

(Folytatás.)

A minősítési lépcsőzet megalkotásánál egyébiránt a deductiv módszer alkalmazandó, s nem a negyedik, mint talán első tekintetre látszik, hanem az első osztályba pályázhatás kellékeinek megállapítása a földolog, az alap, melyből a többi fokozatok mint oldott kévéből a szálak, könnyen folynak, minden nehézség nélkül következnek. Nekem a rendes lelkészek osztályozásához hozzászólani nem szándékom, mindazáltal szabad legyen reá mutatnom a szatmári egyházmegye javaslatára, mint a melyben a legelső kellékeket a legszerencsésebben és legszabatosabban kifejezve látom. — Mert nagyon természetes, hogy a kiket az egyházmegye esperesi, jegyzői, tanácsbírói hivattal megtisztel, egyházkerületre, zsinatra képviselőül küld: első osztályu egyházba első helyen azokat nyilvánítsa méltóknak; második helyen aztán azokat, kik hivattal nem vállalva, vagy abban a szerencsében nem részesülve, egyéb szolgálataik s tudományosságuk által szereznek arra érdemet és úgy végül az ifju papjelölteket, közönséges néven segédlelkészeket.

A tiszántuli egyházkerület egyházmegyéinek véleményező bizottságai a méltányosság, igazság, bölcsesség által vezéreltetve, mindnyájan kvalifikálják első osztályba a segédlelkészeket is, kivéve a beregi traktust; s ha a debreczeni, érmelléki, heves-nagy-kunsági, alsó- és felső-szabolcsi, szatmári egyházmegyék ide vonatkozó javaslatait, mint a melyek mindkét félt: egyházat és pályázó segédlelkészt kielégíthetik, tekintetbe vesszük, — a többiek is engedvén a tulságos szolgálati időből, azt egyéb kívánalmak fentartása mellett kellő számra leszállítják: reményünk van, hogy nálunk a segédlelkészek is kellő elismerésben részesülnek s a törvény intentiója nem tévesztetik szem elől.

Iskolai és képességi bizonyítvány, külföld látogatása, szolgálati időtartam, e három az, mit a becsületesen folytatott élet mellett, a pályázó segédlelkészeketől a javaslatok kívánnak.

Bizonyítványra vonatkozólag egy első osztályu egyház joggal megkövetelheti, hogy a pályázó segédlelkész mind iskolai pályáját, mind lelkész-képességi vizsgáját kitüntetéssel végezte legyen. Ez kétségkívül legelső és elengedhetlen föltétel.

A mi a külföldi egyetemek látogatását illeti, ennek nimbusa becses ereklyeként a régi jó időkből maradt fen, mikor még tömegestől mentek ki s jöttek haza mint tudósok protestáns ifju elődeink s még talán Huszár Gállal sokan anaxiosnak érezték és tartották magokat, kik ki nem mehettek. Nem mintha a külföldet meglátogatók előnyét s a külföldön szereshető hasznos ösmeretek becsét elvitatni akarnám, csak annyit kívánok emlékezet és figyelembe hozni, hogy — miként Böszörményi B. s. lelkész-társam e lap 21-dik számában példakkal is bizonyítja — külföldi egyetem látogatása nélkül is lehet derék tudós ember valaki, ha ahhoz különben tehetsége és akarata van; hogy továbbá a régi külföldeskedés meg a mai között, érték tekintetében igen nagy különbség van. És a ki tudja és jól felgondolja azt, hogy milyen előkészítés mellett járnak ki mostanában ifjaink; a ki tapasztalta azt, hogy bár az idegen nyelven önszorgalma után idehaza már olvasott, tanulmányozott is, mily erőfeszítésbe kerül ott kinn az egyetemen, avagy csak figyelemmel kísérni az előadás fonalát is; hogy ennél fogva „tanítvány“ a szó tulajdonképeni értelmében százónk közül egy ha akad és mig ez az előkészítési rendszer lesz iskoláinkban, annál az 1%-nál több nem igen válik: az olyan ember nem fog nagy sulyt fektetni a külföld látogatására pusztán magában véve s absolut becsét nem fog tulajdonítani annak.

Mert ne ámítsuk magunkat s valljuk be őszintén, hogy a nyelvben való nagyobb gyakorlottság, egy kis ethnographiai ösmeret s az utazással járó tapasztalatokon kívül semmi komolyabb tudományosságról nem lehet szó, akarom mondani, nem lett közölünk külföldön senki tudóssá, csak szerzett a meglevőkhöz; vetett, hogy majd termést produkálhasson. Más idők voltak azok, mikor még a latin nyelv uralta a theológiát itt is, ott is s a külföldre

menők a hallottakat azonnal elsajátíthatták, feldolgozhatták, lehettek tanítványokká. Olyan teljes nyelvismeret kellene ahhoz ma is, — de ezt a mai nevelési rendszer mellett nem lehet találni közöttünk. Nem akarok azon gyarló eredményről emlékezni, mire a gymnasium az újabb élő nyelvekből elősegíti az embert; nem is általános statisztikai adatokkal bizonyítani azt, a mi a valóságban — fájdalom — csakugyan meg van, hanem csak rámutatok például a debreczeni akadémia jelen évi értesítőjének 10-dik lapjára, hol az mondatik, hogy „az új nyelvek tanítása mostani rend szerint nem vezet kellő sikerre;“ hol továbbá azt olvassuk, hogy mind az angol, mind a francia nyelvi szabad tanfolyam hallgatók hiányában szünetel; s ha hozzávesszük, hogy épen a legfontosabból — a német nyelvből ismétlések, special kollégiumok épenséggel nem tartatnak, hanem egészen önszorgalmára van utalva az ifjuság: ilyen előkészítés és előkészület mellett csakugyan nem lehet mostanában a külföld látogatásától többet várni, mint a mennyit fentebb jeleztem.

Igy állván a dolog, az egyetemi leczkék látogatásáról hozott index magában véve semmi esetre sem bírhat a bizottság előtt oly nagy fontossággal, és nagyon is furcsa lenne, ha p. egy iskolai pályáján szerény tehetséggel, kevés szorgalommal keresztül siklott ifju, vagyonos apja segítségével folytán, rokonság vagy pártfogás útján nyert stipendiumból meglátogatja majd 1—2 évig a külföldet, ott szerzett tapasztalataival hazajövén, mindjárt okos emberré válnék és előnye lenne a felett, ki itthon iskolai pályáját jelesen elvégezvén, tanulmányai gyarapítása végett külföldre ugyan nem mehetett, de tanult és tud nyelvismerete alapján a könyvekből, míg az a másik, meglehet csak „cerevisiam bibere“ járt oda kinn.

Ne tulajdoníttassék azért a külföld látogatásának ex opere operato hatály, hanem érdemesíttessék akkor, ha a kimenetelt szorgalmas tanulás előzte meg, ha az ottlét külsőképen, gyümölcsökben is megbizonyul; minélfogva nagyon helyeselhető, ha egyik-másik egyházmegye javaslatában a külföld látogatásához egy „és“ is mindig hozzájárul s következik utánna a „vagy“ mely azokra tartozik, kik külföldre nem mehetvén, a helyett itthon képezik magokat s úgy szereznek az egyházi irodalom terén hirt, nevet, már annyit a mennyit.

Hogyan nyerhesse ezt a hirt nevet, s komoly tudományos törekvésről hogyan tegyen bizonyosságot egy káplán, csakugy mellékesen jut eszembe. Önálló tudományos művel hogyan lépjen világ elé — egy káplán, még ha írnia is, mikor az ilyen nálunk nem kelendő?! Ha aztán egyes lapokban, folyóiratokban komoly gondolkozásra mutató cikkei, tanulmányt, szorgalmat, tehetséget feltűntető dolgozatai jelennek meg, tekintetbe vétetnek-e ezek, erre nézve nem volna rossz adni egy kis utbaigazítást; legalább

tudná az ember tájékozni magát és nagyobb lenne munkakedve.

A külföld látogatást, mint kívánalmat, előnyt, fentartani kívánom. Én magam is sok szépet, jót, hasznosat láttam, tapasztaltam, tanultam ott; és midőn annak ex opere operato hatálya ellen felszólalok, csupán az igazság és azon pályatársaim érdekében teszem, kik közül egy párról örömmel látom, hogy külföldi egyetem látogatása nélkül is komoly irányu munkásságuk által a többiek felett magasan kitűnnek. Ott a törvényben, papíronon fentartandó e kívánalom; majd jön idő, midőn a nyelvek tanulása iránti buzgalom az ifjuságban jobban felébred, talán egy jobb tanszervezet berendezése, — talán az ifjuság megérése által a tanszabadságra, talán épen a helyesen megalkotott minősítési szabályzat fogja megadni az ösztönt és kedvet; mikor majd a német nyelv tanítására is gond fordítatik, mikor majd a theologiai irodalom két kiváló nyelvének tanítása főiskolánkban nem ifju docensekre bizatik, kiknek a nyelvvel még magoknak is küzdeniök kell, kik azt teljes gyakorlottságuk hiányában a hallgatóra nézve vonzóvá nem tehetik; mikor majd tömve lesznek a szabad tanfolyamok. Eljő, el kell jöni ez időnek, mert különben „az új nyelvek tudása nélkül a magyar protestantismus tudományos színvonala lesüllyed.“ Addig azonban be kell érünk az általános csekély eredménnyel, a jövőre irányzott reménységgel.

Harmadik kívánalom a segédlelkészekről végre a szolgálati idő. Ha a dolog természetéből kiolyólag kívánatos is az, hogy az ifju, mielőtt valamely egyház kormányzását átvénné, idősebb lelkész mellett egy két gyakorlati évet szolgáljon, épen olyan kevés értéket tulajdonítanak másrésről a káplánságban eltöltött éveknél. Mert legyen valaki bárhol, többnyire csak a szószéki és irodai teendőkre terjed ki kápláni hatásköre, a tulajdonképi egyházvezetésből, cura pastoralisból nem tanul mondhatni semmit — azt majd az élet az önálló gyakorlat, a talentom, az ingenium, a körülmények adják meg. És ha egy már rendes lelkésznel kétségkívül érdem az, ha szerény jövedelem mellett működik 8—10 évig Isten országa érdekében; jog és igazság arra nézve, hogy jövedelmezőbb egyházban anyagilag is jutalmaztassék, neki nagyobb működési tér engedessék: addig egy káplánra nézve az eltöltött szolgálati évek nem sok dicsfényt sugározhatnak s míg a jobb tehetségű szorgalmas ifjaknak jobb egyházainkban is, hogy ott tehetségüket, akaratukat érvényesíthessék, azonnal utat nyitnék, addig azoknak, kik tanulmányuk által magukat nem érdemesítették, több évi szolgálatuk daczára is csak alant mutatnék helyet, hogy ott kezdjék helyrepótolni hanyagságukat s egy kis egyházban töltött munkás élet által szerezzenek a felebbemelkedésre érdemet. Mert az, ki iskolai pályáját, lelkész-képességi

vizsgáit szorgalmasan, kitüntetéssel, jeles eredménnyel futotta meg, azzal, ki tehetség vagy szorgalom nélkül elegendőképen uszta azokat végig s utólag kifejtett szorgalmának, munkásságának sem írásbeli dolgozatai, sem szóbeli készütsége által a lelkészképeségi vizsgákon vagy azután a kápláni évek alatt jelt nem adott, szolgáljon bár mint segédlelkész 5—6 évet, igazságosan össze nem mérhető. Néminemű kis méltányosságról lehet szó csupán; de hiszen az, ki rest és dologtalan, azt sem érdemel.

Bármerre gondolkozunk is, segédlelkészre nézve nem lehet más igazságos forum, mint az iskolai és képeségi bizonyítvány, a komolyabb tanulmányokban nyilatkozó tehetség és szorgalom. — Egy egyház, ki papjára büszke, utána fog járni mindig a megválasztandó szellemi képességének. És ha az illető esperes és püspök kedvező bizonylataikkal egy papjelöltről ajánlólag nyilatkoznak; ha a volt tanárok s az illető által tanusított munkásság megbizonyítják azt, hogy ennek az ifju embernek kitünő kalkulussai nem azt teszik, hogy a studiumot jól be tudta magolni; hogy külföldről hozott bizonyítványa nem csak kintléteről szóló bizonyíték, hanem van benne tehetség, szorgalom — érdem a méltányolásra, — az ilyen bizonylatok mellett legjobb egyházainkba ifju embert is örömmel bocsátanak; kijelöltetéséhez, megválasztatásához egy-két szolgálati évet elegendőnek tartanak. — Nem sok kerül évente ilyen; talán több akkor, ha az ifjuság hosszas küzdelmei végén a boldogulás utját nyitva látja. Kétségkívül a mily mértékben fogja riasztani a papi pályától az oda nem valókat a szigorú szabályzat, épen oly arányban fogja arra vonzani a jobb tehetségeket a méltánylás és jutalom. A régi szabados választás sokakat sodort tespedésbe, olyanokat, kiknek volt tehetségek, de nem volt szerencsájök s a szellem szárnyait békókba verte az anyagi szegénység, a megélhetésért való küzdelem. Az új törvény intenciója nem lehet csupán a papság anyagi jutalmazása, hanem az egyetemes egyház, tudományosság emelése is; — ez pedig inkább az ifjuság, mint jövő nemzedék kezében van. És ha egy jól végzett ifju oda szoríttatik, hogy alulról kezdve küzdjön fel az egyházak fokozatain: akkor az új intézmény semmi esetre sem lesz jobb s talán rosszabb az eddiginél. Mert megjegyzendő, hogy az az évekből álló föltétel, az azokhoz kötött szolgálat szerinti jutalmazás a papokra nézve más lesz a papiroson, mint az életben. A papi és más pálya közt e tekintetben nagy a különbség. A fokozatos haladás, promotio elvét itt úgy mint más pályatéren keresztül vinni nem lehet. És ezt hagyta ki számításából a dunamelléki kerület, mikor az ifju papjelölteket a jobb jövedelmű egyházakból leszorította, tulságos, vénítő követelményivel alant kezdeni kényszerítette. — Mert bár legyen is figyelemmel a jelölő bi-

zottság a szolgálati évek számára, ő csak jelöl, tényleg ki nem nevez — a nép választ s jelöltessék ki valaki p. 10-szer, hát elbukhatik ugyanannyiszor s minden jóakarattal s az illetőnek minden érdemei mellett is abban a IV-ed, vagy III-ad osztályu ecclesiában hal meg, hová ifju korában megválasztották, hová a törvény és kénytelenység üzte. A szerencsének, akárhogy intézkedjenek is, természetesen tér lesz nyitva mindig, de hiszen ez különösen épen a papválasztásnál mindig inkább röpked az ifju körül, mint később. Merev intézkedés által megfosztani annál fogva biztosabb boldogulásától azt, ki arra érdemes, nem lehet, nem szabad. Rá fognak jönni arra előbb-utóbb dunamelléki testvéreink is.

Mint távoli mennydörgés moraja jótékony esőt: áldást hozólag hangzik hozzánk a dunamellék tapasztalatokban megöszült kitünő püspökének az ifju papjelöltek s az egyház jövőjének érdekében tartott szép beszéde. Hiszszük, jól esik reménylenünk, hogy meghallgatásra talál itt nálunk, — kezesek erre nézve az egyházmegyék javaslatai. És akkor az ifjuság látva jutalmaztatását, kétszeres erővel s buzgalommal kezd a munkához, s a bölcs intézkedés nem sokára gyümölcsökben is megmutatandja magát.

Az isteni bölcs gondviselés őrizze szegény magyar protestáns egyházunkat minden rossztól!

Mély tisztelettel ajánlom magunkat és ügyünket a nagytekintetű egyházkerületi bizottság és közgyűlés nagybecsű figyelmébe.

Kiss Bertalan,

segédlelkész, ezelőtt akadémikus.

Haladás a theológiában.

(Folytatás.)

Azt mondhatják azonban, hogy a kegyelem methodusának ezen felmutatása a történelem által nem egyéb, mint pusztán egy szélesb perspectiva, vagy egy jobb állásba helyezés, a bibliai tanokra nézve. Ugyde a kijelentés tényinek ezen perspectivája és új állásba helyezése nem egyéb, mint új ismeret. Pál nem tudta „az időket és azoknak cikelyeit;“ mi tudjuk, hogy egy hosszú időszak legalább is tizennyolcz század küzdelme, teszi a kegyelem működésének időmértékét. A keresztyénség által igényelt időelemnek ezen ismerete, folyton növekedve az egyház tapasztalatával, nem egyéb, mint positiv adalék a keresztyén theologia anyagához. Nem ad az hozzá ugyan semmi új igazságot a kegyelem lényeges tanaihoz, de igenis ad hozzá fontos elemeket a váltság titkának megértéséhez. Mert egy oly történelmi mérővonal az, nem ismertette még az első hittérítő apostoltól, a melynek segélyével mi szélesebben mérhetjük meg a Krisztus művének egyetemes viszonyait és a megváltás társadalmi missióját és feladatát; mi jobban érthetjük meg az Isten Krisztusban való szeretetének ujjáteremtő ha-

talmát, a maga világszéles és időhosszu küzdelmében a bűn hatalmával, ennek összes egymásután következő nyilvánulásaiban és megtestesüléseiben, oly teljesen jelentetvén meg a gonoszság titka és ama bűnös ember természete a történelem terén, a mint az nem történheték a proféczia látmányában. A keresztyén történelem adaléka új tényeket és széleskörű inductiókat nyújt az egyetemes történelem keresztyén philosophiájának felépítésére. A mit hajdan a próféták és az apostolok csak homályosan láttak, tudakozódván, mit jelentene a szentlélek; a mit az apostolok utolsója csak általános és változó képekben láthatott előre Krisztus országának eljövételét illetőleg, azt mi már kezdjük a történelem világos tükrében szemlélni; és az Isten akaratának ezen történelmi kijelentéseiből a váltság dolgában mi új és szélesbedő ismeret positiv segélyét merithetjük, az Isten Krisztusban való örök végzésének felfogásához.

Felhozható ugyan, hogy a váltság ezen ismerete, a maga történelmi folyamában és elemeiben, ott van már befoglalva implicite, vagy csiraszerűleg a bibliai elvekben és profécziákban; de ha úgy van is, annak kifejlése, annak tényleges fejlődése mégis az Isten műve és mint ilyen, nem egyéb, mint egy új tény, mely tudnivaló és a keresztyén theologia anyagához hozzáadni való. A keresztyén történelem több, mint egy tekintetben egy nevelési folyam, egy emberiség oktatási processus az isteni dolgokban és pedig az Isten szentlelkének személyes felügyelete alatt; és valóban hanyag tanulók volnánk, ha nem tanulnánk valamit a szentlélek tanításaiból a keresztyénség haladásában és az emberiség életében; ha keresztyén theologiánk, összegyűjtve a hitnek ama történelmi gyümölcseit, nem tétetnék gazdagabbá azok által; ha az Isten váltság birodalmának ismerete nem növekednék a kegyelemekkel, éppúgy a mint Krisztus is valóságos tanítást értett és egyházának folyton növekedő megvilágosíttatását értette, midőn azt igérete, hogy szentlelke mindig velök lesz a tanítványokkal és elvezetendi őket minden igazságra.

Továbbá a keresztyén theologia anyaga gazdagodhatik a természet új tényeinek és törvényeinek felfedezése által. Bár a természeti igazságok nem elemei közvetlenül a keresztyén theologiának, indirecte mégis positiv segélyül szolgálhatnak azok arra nézve, az által, hogy eltávolítják, vagy tovább vetik vissza az ismeret határait és azáltal, hogy igazabb formát és szélesb fogalmat szolgáltatnak a vallásos gondolat számára. — Bizonyosság erre az a positiv ismeretadalék, mit a modern tudomány szolgáltat a mózesi genesis theologiai értésére; vagy az a segítség, mi az Isten, úgy a kegyelem, mint a természet országában tapasztalható, fejlődési methodusának szorosb, tudományos megragadása által nyújtatik az ó-szövetség keresztyén értelmezésére. Minden valódi tudományos haladás e szerint nyemény a keresztyén theológiára nézve. Az csak hozzáad azon tényekhez, melyek felveendőek és összhangba hozandók az egyedül igaz philosophiában, a világegyetem ker. philosophiájában. — A theologia tehát igényt tartva az összes ismeret zsákmányaira a Krisztus nevében, és kiengesztelvén a természet és a történelem minden tényeit az örök ige bölcsességében, továbbra is a tudományok tudománya leszen s az ész minden koronáját isteni Mesterének és Urának lábai elé fogja vetni.

Azon állítás tehát hogy a keresztyén theologia nem

lehet haladó tudomány, mert az evangyeliium tényei változhatlanok és a kijelentés be van végződve a bibliában, azt tartom, alig állja ki a szoros vizsgálatot; mert az ignorálja a következő két tekintetet: először, a biblia Istene tartott fen némely gondolatokat a váltság dolgában és némely kegyelemosztogási methodusokat arra, hogy azok később jelentessenek ki, nem természetfeletti kinyilalkoztatások által, hanem a keresztyén történelem szellemi fejlődései által; és másodsor, Isten hagyhatott fen némely igazságokat és processusokat a kegyelem oeconomiajából arra, hogy azok teljesebben a haladás által fedeztessenek fel, melyet az ember Isten utainak ismeretében a természetben és a történelemben tesz. És mig semmi helyes nézet az inspirált ige tekintélye felől nem gátolja meg e felvételt, addig van okunk azt állítani, hogy a dolog tényleg úgy történt; mert mi birjuk egy igazabb időmérték hozzáadását a keresztyén ismerethez a váltság dolgában, és birjuk mindazon eszközöket a kegyelem methodusának és a Krisztus országa természetének és missiójának széleskörű megértésére, melyek a Szentlélek vezetéseiből merithetők ama századokon keresztyül, melyek alatt az Ur bizonyára tett valamit a mi igazságban való taníttatásunkra. És ezenkívül, mi birunk és remélhetőleg még inkább fogunk birni, a természet elveinek folyton növekedő hatalmunkba kerítése által, jobb formákat és fogalmakat gondolataink számára az Isten eljárási és igazgatási methodusai felől a kegyelem országában. Ezen eszközök által a theologia remélheti, hogy folyvást széleskörű nézetekre emelkedik Isten jelenlétének és működésének tényei felől a világon és systematicusabb kifejezésformára Isten önkijelentésének igazságait illetőleg, mint lehetséges volt az még a prófétának, vagy az apostolnak is, sérelem nélkül a lélek törvényei ellen, miket az inspiratio nem semmisített meg.

Ne gondoltassék egy pillanatra se rólam, hogy én tulnéznék a szentírás legfőbb tekintélyén, melyet minden evangyéliumi hívőnek el kell ismerni. A szentlélek ezen történelmi tanítása, a szentlélek ezen bizonyosságtétele, mely az emberi élet és keresztyén tudat által történik, az Isten igéjének próbája és ítélőszéke elé állítandó; ugyde az nem használna a protestantismusnak, ha azonközben, mig saját elvét a szentírás legfőbb tekintélyéről fentartja, tagadja, hogy a szentlélek taníthat némely dolgokat a keresztyén hagyomány által, vagy pedig állítja, hogy a gondviselés folyvást növekedő szentírása nem irathatik új kulcs-szavakkal a hit titkainak felnyitására.

Egyáltalában nem szükség azonban tovább hangsúlyoznom a nyílt utat a theologia előtt ez irányban, annak bizonyítása végett, hogy az az isteni igazság haladó ismerete. A haladásnak egy másik utja biztosíttatik az isteni igazság bármely emberi ismeretének természetében. Ezen belterji, vagy milyenségi (megkülönböztetésül a külterjítől, vagy mennyiségítől) haladás a theologiában, általánosán meg fog engedtetni, az marad tehát fen számomra, hogy mutassak elő egyes haladási adatokat az isteni igazság jobb felfogásának ezen irányában. A haladási vonalak miket jelezni fogok, tartalmazhatnak előnyöket a már jelzett tekintetben is; azonban itt ugy czélzok azokra, mint világos javulási jelekre a theologiai felfogás módjait és formáit illetőleg. Minthogy a „Catholic Pesbyterian“ olvasói általánosán megfogják engedni, hogy bizonyos haladás tétetett a keresztyén theologiában

a reformatio idejében és még azon időben is, mikor a westminsteri hitvallás alkottatott, én csak az újabb haladási jelekre szoritkozom a theológiában állításaimmal.

Bethlendi Endre.

(Folyt. köv.)

T Á R C Z A

Nehány vonás Debreczen történetéből.

Az utolsó Rákóczi szabadságharcának bevezetésével Debreczenre is eljöttek a „nemszeretem napok.“ A város, mely a reformáció bevétele után csaknem két századig nemcsak polgár, de még szolgálaképen sem tűrt meg idegen vallásut kebelében, — melynek földére sok ideig lábát se tehetette be katolikus lelkész; (Appr. Const. Pars I. Tit. I. Art. XI.) az a város, mely hitehagyott lakosát halálos büntetés terhe alatt számüzé falai közül s mely még I. Leopoldhoz intézett felterjesztésében is egész dicsekvéssel nevezé magát „Communitas Helv. Confessionis addictissima“-nak: nem lehet csodálkozni, ha nagyon, de nagyon nehezen találta bele magát a dolgok új rendjébe, mely a szathmári békeegyezmény (1711) után a nemzet ügy politikai, mint különösen vallási viszonyaira nézve bekövetkezett. Egymásután látta s megérte Debreczen városa — melynek kebelében még 1714-ben is egyetlenegy katolikus, a harminczados volt — a katolikus lelkész beállítását, a ferenczesek (1716) és kegyesrendűek betelepítését (1719); bekövetkezett a kath. templom felszentelése (1746), mely után nemsokára két katolikus foglalt helyet a „tiszteletes“ tanácsban, egy pedig a communitásban (1755. máj. 13.) „a felséges királyné asszony parancsolatjára, haszontalan lévén e végett tött sok esedezések, fáradságok, követségek,“ mint Hatvani István feljegyzé.

De mindezekre akkor tétetett fel a korona, akkor telt esordultig Debreczen keserűség pohara, midőn ugyancsak több rendbeli legfelsőbb parancs folytán a város első tisztviselőjét, a bírót, a katolikus polgárok közül kellett választania, s nemcsak ennek, hanem a református polgármesternek, a nagy Domokos Lajosnak is, az egész belső és külső tanács színe előtt, a katolikus templomban kellett a hivatali esküt letenni. (1778.)

Bámulatos szívóssággal, rendkívüli kitartással küzdött ezen parancs ellen Debreczen protestáns része, egészen 35 éven át, míg végre is el kellett a lelkiismeret szavának a hatalomé előtt némulnia; embereknek kellett inkább engedelmeskedni, mint Istennek! Ugyanis már 1743-ban jött oly értelmű parancs, hogy a református tisztviselők is a r. kath. templomban esküdjének fel s ott a szentlélek segítségül hívásán jelen legyenek. Hat ízben ujítottatott meg ezután e parancs (1755. 60. 62. 74. 75. 76.) azon engedménnyel, hogy csakis az eskü letétele s nem egyszersmind a mise végig hallgatása kivántatik meg, de a tanács mindig talált utat és módot, hogy valamiképen menekedhessen a parancs teljesítésétől. Feliratok, követségek, kérvények, felterjesztések csakugyan halaszták a bajt, de végkép el nem hárták s „az 1778. évi márczius 17-én kelt udvari kamarai intézvényben keményen dorgáltatván a városi tanács, hogy a közelebbi tisztujítások alkalmával a legmagasabb helyről jött szabályrendeletek ellenére a hivatali eskü nem a r. kath. templomban tétetett le: a közelgő tisztujítások a hivatali

eskünek a piáristák templomában letétele hivatalvesztés terhe alatt meghagyatott; egyszersmind az is rosszatlatott, hogy a helv. hitvallásuk a tisztujítás előtt szentlélek segélye kérése végett, mind a tisztujítás után hálaadó isteni tisztelet végett, saját templomukba gyülekeztek.*)

Nem volt tehát többé mit tenni, a parancs igenis komoly volt. Meg kellett előtte hajolni, „lön is ez a dolog — mondja az egykoru feljegyzés — a külső és belső előjáráságnak s az egész népnek kicsinytől fogva nagyig, nagy és hallatos keserves zokogásával és sűrű könnyhullatásával, látva Debreczennek részünkről való régiszép szabadságának és ekklezsiának utolsó romlását és végső pusztulásra való jutását.“

De az elhatározás nem történt úgy hirtelenében; daczára a kényszerhelyzetnek, erős tanácskozások és viták folytak a consistoriumban, melyet — mint tudjuk — a lelkészek, tanárok s a tanács ref. tagjai alkottak, hogy mit lehetne és kellene most már tenni? Épen ezért a consistorialis jegyzőkönyvek ez eseményhez is felettébb sok érdekes adalékot szolgáltatnak, a melyek közlése most az én tulajdonképeni feladatam.

A debreczeni egyház consistoriumának jegyzőkönyvei 1739. mart. 13-tól kezdve találhatók fel nevezett egyház levéltárában, az első kötet 1762-ig, a második 1763—1780. január 9-ig terjed. Az 1780. január 10-től 1787. augusztus haváig terjedő időközről — fájdalom — már a levéltárnak a hatvanas években végrehajtott rendezésekor nem volt található a jegyzőkönyv, úgy hogy az 1787 augusztusán kezdődő jegyzőkönyv képezi a III. kötetet.

E rendkívül becses jegyzőkönyvek II-dik kötetéből adom most a következő részleteket.

1778. márczius 22. (162 lap.)

A kegyelmes királyi sokszori parancsolatok szerént, a Helv. Confession levő magistratualisok közöttünk kéntelenítettnek a Rno Catholicusok templomába menni esküdni, mikor magistratualis Restauratiók esnek ezután; de úgy, hogy ott „divinis et sacrificio missae ne intersint Helv. Confessionis addicti.“ Kérdés volt közöttünk, mit kell in hoc casu cselekedni? Elmenni scandalosum, el nem menni veszedelmes, előttünk lévén a szathmáriak szomorú példája. Ott bírónak választatott vallásunkon való emberséges uri ember N. Endrédi László uram, ki sokszor abban a nemes városban bíróságot is dicséretesen viselt a nemes kamara ítélete szerint is. N. Endrédi László uram elment ugyan a Capellába, de ott, noha sokat kényszerített és kértetett, hogy esküdjék csak a mi módunk szerint, meg nem esküdt, és ezért re infecta tértek vissza és Rno Catholicus bíró tétetett. Az olyantul itt is méltán lehet tartani, melynek szomorú consequentiái lennének erre az Ekklezsiára és az itt való Collegiumra nézve is. Ki edgyet, ki mást mondott: meg nem edgyezhettünk. Halasztódott holnapra ad privatam conferentiam.

Die 29. Mart. 1778.

Az Esküvés dolga a Rno Catholicusok templomában meg lehet-e? ismét előhozódott. Most sem mentünk többre, mint ezelőtt egy héttel. — Akik akkor, mind az Ecclesiasticusok, mind a secularisok közül oda hajlottak, most is úgy értettek; akik akkor nem, most sem edgyeztek meg benne, hogy oda menjenek. Nem kell gonoszt cselekedni, hogy jó következék belőle. Rom. 3, 8.

*) Szücs István: Debreczen történelme III. 808. — E mű néhány adata az előbbieknél is használtatott.

Mindentül, a mi gonosznak látszik, megoltalmaztatók magatokat. 1. Thess. 5, 22. Nem kell botránkoztatni. Rom. 14, 13—23., 1. Kor. 8, 9—13. Olvastatott publice Fr. Turretini de necess, decess, nostra ab Ecclia Rom. Disput. II. §. 39. Polani Conc. Trident. Hist. p. 46. De facto principum Protestantium in Comitibus Imperii. Augustae Vindeliciorum ann. 1530. Nem egyezhettünk meg: eloszlottunk.

Révész Kálmán.

(Folyt. köv.)

Zum Gesetz und zum Zeugnis.

Von Ed. Böhl.

(Folytatás.)

Mintha a talmud alaptételei diadalutra keltek volna s a tudósok kötelességszerűen sietnének tiszteletök bemutatására. Bizony nem kevésbé alkalmas a rabbik gögjét tüzelni ha kritikai kutatások az igazság érvényére emelik nemzeti-ségi ábrándjaik álmoképét, hogy Mózes kedvéért az az a törvény, az ötkönyv miatt teremte Isten a világot, tulajdonképpen Izráel népét, hogy ez foglalkozzék vele s a többi népeket csak azért hogy elkárhozzanak. Mert a kritikusok igen következetesek eljárásokban. A mikor Izráel nem foglalkozott a törvénnyel, ez nem is létezett. Világos, hogy a törvény, az ötkönyv létrejöttét azon időbe kell helyezni, melyben nyomát találjuk már a nép életében. Azonban a rabbikkal szemben állanak az apostolok és a próféták. S míg a zsidók egyeteme tartja, hogy a rabbi tekintélye Istenével egyenlő, talán mi is hivatkozhatunk némi joggal ez igékre. „A ki titeket hallgat, engem hallgat.“ „A ki pedig engem befogad, azt fogadja be, a ki engem elküldött.“ S ime az apostolok és próféták, kiket nem választott még el oly nagy időből a törvény korától, kik jobbadán szemléleti uton szereztek tudomást a törvény természetéről s rendeltetése felől, kiknek alkalmuk volt még az elevenre tapinthatni, kiknek nem kellett a századok omladékát és mohát eltakarítani, hogy a törvény tiszta képét láthassák, kik tehát minden tekintetben illetékesebbek mint mi lehetünk, — mint vélekednek ők a törvényről? Pál világosan mondja: „a törvény pedig bejött (mellé jött be) a végett, hogy sokasodjék a vétek.“ Róm. V. 20; és Gal. III. 17. ezeket mondja: „a 430 esztendővel később keletkezett törvény nem teszi erőtlen né (a szövetséget)“ A törvény tehát egészen mellékes, teljesen alárendelt értékű Istenek háztartásában. A Sinai előtt ugyanaz volt az emberek állapota mint Krisztus után; „mindenkor hūpónómu voltak ugyan, fūsei vagy is természetükből kifolyólag vagy pedig theodidaktói Istentől tanítatva cselekedték ta túnómu a mit a törvény követel, de nem voltak az u. n. „Mózes törvénye“ alá foglalva s neki lekötelve. S ez nagy különbség, de a mely a szent történetből tisztán kiviláglik: hogy a nómosz ugyan eszményileg mindig létezett, hogy mindig cselekedtek dolgokat a melyek a benső törvény által követeltettek, tehát ta túnómu, de a mely épen nem volt mindig vonatkozással azon törvényre, mely Mózes nevével jelöltetik. Az ősatyák áldoztak s volt meghatározott életrendjök; az emberekkel való közlekedésüket irányító e parancs: szeresed felebarátodat mint tenmagadat. A szeretet parancsa nem volt egy hosszú lélekzetű fejlődés eredménye, mely tán még a bábéli fogság korában jutott volna tökélyre. Nem, kezdettől fogva létezett, s János első levelében Kain és

Ábel használatnak példakép, a szeretet parancsolatának megszívleléseül.“ (9. s. k. l.)

Midőn tehát Isten az ő népét Egyiptomból kivezetni akarta, csak emlékeztetni kelle Izráelt arra, a mit már rég tudott és cselekedett. Uj törvényhozásról eleinte szó sincsen. A tizparancsolat „tiz szó“ s legrövidebben jelezi az ember lelkébe oltott s különösen az Izráel ősatyái által megtartott törvénynek tartalmát. Mózes kérése, hogy a Pharaó bocsássa el Izráel fiait a pusztában, áldozhatni Istenöknek egészen jóhiszemű volt. Szó nem volt a megszabadított népre nehezedő zsarnok parancsok és követelésekről. Izráelnek nem kell Isten népévé lennie, az volt már ennek előtte is. A mi az atyáknak megígértetett, annak kellene most teljesülnie, ezért rendeli Isten az ő népét a Hóreb hegyéhez nem pedig hogy ő vele rosszabbul bánjon talán mit apáival. Ez álláspontot foglalják el az exodust dicsőítő énekek, (II. Móz. 15. kül. a 17. v. V. Móz. 33. 1—5. Zsolt. 68.) de még II. Móz. 20, 24—26 is, melyre nézve igen helyes Wellhausen megjegyzése: „kétségkívül nem a frigysátor oltára értetik itten, s hogy az oltárok többsége feltételeztetik.“ És ezen szavak „te égő és hálaáldozatodat“ ösmeretes dolgokra vonatkoznak. A szóban levő parancsolat még teljesen a multban gyökerez s ezt szentesíti. Mult és jelen közt csupán ez a különbség, hogy Isten fentartja magának az emberekkel való közlekedésének helyét megjelölni. „Valamely helyen parancsoltam, hogy az én nevemről megemlékeztek, hozzád megyek és megáldalak.“ Ugyanez Jeremiás felfogása, (Jer. III. 21. s. köv. 11. 4.) ki a földolog érdekében emel szót egy oly nép ellenében, mely egészen elmerült a mellékes dolgok, a holt áldozatok szolgálatának tulbecsülésében. Az egész törvény, áldozataival s rendeltetivel mellékes dolog, egy pareiselthón. De hát mint jutott a „törvény“ oly tekintélyhez hogy maínap az ötkönyv valószínűsége lelkének tekintetik? Valamint I. Móz. III. fordulópontot képez az emberiség történetében, ugy az arany borju imádása Izráel életében. Ennek következtében Istennek új rendszabályokat kellett életbe léptetni, ha bünbe esett népét jelenlététől megfosztani nem akarta. De Róm. X. 4. s Kol. II. 17. szerint mind ez intézkedések, a sátor s szerelvényei, az áldozatok s a papság, e számtalan cerimoniák a jövendő javaknak árnyékai (Zsid X. 1.) valának, a Krisztusra czéloztak, ugy hogy ki velök élt, ki azokat felhasználta, csak önnön javát munkálta. Nem tett avval Istennek szolgálatot. Isten nélkülözheti azokat, de nem a nép. (Ézs. 66. 1. 2.) Ezért kérdi oly komolyan Ámos (V. 25.) „áldozatok-é a pusztában nekem 40 esztendeig?“ Az ellenkezőt tették. (Zs. 40. 7; 50. 9. s. kv. Ézs. 43. 23. 24.) Már most természetes, hogy egy ily kétes természetű, csakugy közbejött, tehát már keletkezésénél fogva sem örök érvényű törvény iránt nem lelkesülhettek a próféták, kik az Izráel s a pogányok között lévő váluton állának s főképp igyekeztek a bün forrását, az első parancsolat megszegését, megsemmisíteni, s a thóra alatt épen nem a Mózes thóráját értik mindig hanem az isten tudományát. Igy Ézs. 1. 10; 2. 3; 5. 24; 8. 16; 30. 9. stb.

Szóval a próféták a nép bünösségét a szerint határozzák meg, mily messziről távozott az el Istenétől, nem pedig a frigyláda székhelye Siló vagy Jéruzsálemtől való távolsága szerint. S ha Pál egy szóval akarja mondani, hogy mi előnye van a zsidónak (Róm. III. 1.) nem ezt mondja, hogy a

törvény az övéké, hanem hogy ő rájuk bizta Isten az ő beszédeit, azaz azon beszédeket, melyek irányában sokan hűtelenkedtek. S ap. csel. 13. 17. s köv. versekben, hol Pál apostol az Izráel történetét oly mesterileg összegezi, a törvényt nem is említi. Nem csuda tehát, hogy a Birák, Sámuel s részben a Királyok könyveiben közlött történetek nem csekély ellentétben állanak a Mózesnek tulajdonított törvényekkel. De ez ellentét csak ma tűnik fel, midőn azon törvénynek sokkal nagyobb fontosság tulajdonítatik, mintsem illeti.

(Vége köv.)

Különfélék.

Tiszántuli ref. egyházkerület közgyűlése, szept. 4-én veendi kezdetét; első nap délelőtt fog megtartatni G. Dégenfeld Imre néhai főgondnok gyászünepélye a főiskolai imateremben, azután az ujjannan választott főgondnok feleskete. Délután segélyegyleti választmányi ülés lesz, mely a másnap délután tartandó segélyegyleti közgyűlésre készíti elő a tárgyakat. — Szeptember 5-én délelőtt kezdetnek meg a közgyűlési rendes tárgyalások; a fontosabb és lényegesebb tárgyak, melyekben a közgyűlés intézkedni hivatva leendő, a következők: egyházak osztályozása, lelkészek minősítésének kérdése a lelkészválasztási törvények alapján, lelkészképeségi vizsgák rendezése, debreczeni főiskolában a gymnasium, tanítóképezde és theologia rendezése, tanszékek betöltéséről intézkedés, Andaházi-Szilágyi intézetbe felvétel, egyházkerületi középiskolai felügyelő tanács szervezése stb.

Konventi képviselők árkedvezmény mellett utazása érdekében, a konventi elnökség megkérerte a közmunka és közlekedési miniszter urat, ki is folyó évi augusztus 5-én 26,145. sz. a. értesítette a nevezett elnökséget, hogy felhívta a hazai közlekedési vállalatokat, miszerint a Kolozsvárt tartandó konventre utazó egyházi és világi képviselők részére hason kedvezményeket engedélyezzenek, mint a múlt évben, a zsinat alkalmával azt tették.

Néhai gróf Dégenfeld Imre gyász emlékűnnepevényén szeptember 4-én az emlékbeszéd tartására, az esperesi kar együttes szavazatai alapján Kiss Áron esperes kéretekett fel.

Egyházi statisztika érdekében. Egyik egyházi lapban olvassuk, hogy a legközelebbi főgondnoki választás alkalmával, a tiszántuli ref. egyházkerületben, „több mint kétszáz egyházközség nem vette igénybe választói jogát.“ — Ezen egyházkerületben jelenleg van szavazásra jogosított 531 egyházközség, melyeknek 576 szavazatuk van, ehez jó még a debreczeni főiskola egy szavazata, tehát 577 érvényes szavazatról lehet csak szó; s jelenleg 14 e g y h á z nem gyakorolta szavazatát.

Nemes czélu ajándékozás. A mai nap örömapja a kisujszállási református egyháznak, mely arany betűkkel maradandólag lesz beírva történetének könyvébe. — Ugyanis: azon nyolczszáz hold földet, mely összegre a régibb iskolai föld és törvényes 1%-et a birtokosság egy része (az alperesség) még a múlt évben önkéntesen kiegészített, s ingyen iskoláztatási czélra a reform. egyháznak átadatni határozta; mely fenkölt szel-

lemű határozatát azonban az arányosítási ítélet, — tekintettel a birtokosság másik részére (a felperességre) érintetlenül hagyott: ma az össz birtokosság a nevezett népoktatási czélra nagy lelkesedéssel, egyhangulag felajánlá, illetőleg átadományozá.

Midőn ezt köztudomásra hozni kötelességünknek tartjuk; egyszersmind nem mulaszthatjuk el, hogy hálás köszönetünket ne nyilvánítsunk a közbirtokosságnak mely e magasztos ténynyel a népoktatás érdekében eddig tett áldozataira a koronát föltevő; kérvén a népeknek Istenét, hogy midőn a nevezett birtokosság a legdrágább arany magot veté az életnek földébe: „láttassék meg az ő munkájának gyümölcse a nemzedéken és annak fia in századokról századokra!“

Kisujszállás, 1883. augusztus 7.*) — A ref. egyház nevében: Illyés Bálint lelkész-elnök, Mészáros Illyés főgondnok.

Értesítés. Alólírott, a „Hit fegyvere“ című művemre vonatkozólag egész tisztelettel tudatom, hogy mivel 500 szétküldött előfizetési iv után alig több mint $\frac{1}{10}$ megrendelés történt, — a megrendelés idejét egy hónappal vagy is szeptember közepéig meghosszabbítom. Midőn ez értesítésemet közzéteszem, köszönetet kell mondanom mindazoknak, kik szives pártfogásukra méltattak. S ha pártfogásuk parányi is az eddigi nagy közönyösség, érdektelenséggel szemközt: érzem, bir oly hatással, hogy czéломtól visszafordulni nem enged. Azért méltóztassanak tudomásul venni, hogy ha Isten segít, művem okvetlen meg fog jelenni, meg! mert az elmondani valókat annyival is inkább el kell mondanom, mert napról-napra erősbül abbeli meggyőződése, hogy fegyveremet jogosultan készítettem. Azért, hogy műhelyemen kívül a nyilvánosság küzdterén is megküzdhessem vele Krisztusomért a harczt, szükség esetében anyagilag is kész leszek áldozni azok helyett, kik hitetlenségből fősvények elősegíteni a hit nemes törekvését.

Ezek után megjegyzem, hogy kik a mű elküldése után szeretnék küldeni az árt: azoknak legyen akaratkjuk szerint, csak egy levelezési lapon méltóztassanak jelezni előttem, hogy fegyveremet birni szándékoznak. — Maradtam Kis-Paládon (u. p. Nagy-Palád) 1883. augusztus 9. — teljes tisztelettel Nagy Elek ref. lelkész.

Ifjabb Nagel Ottó könyvkereskedő kiadásában Budapesten a nemzeti színház bérházában megjelent a magyar általános levelező 4-ik füzete, szerkeszti Knorr Alajos. E füzet tartalma az értesítéseket tartalmazó levelekkel kezdődik, ezután ismerteti a tudakozódó és kérdő, tanácsot és tanítást kérő és adó leveleket, majd értekezik az emlékeztető és intő levelekről, azok tartalmáról és szerkesztésének szabályairól, azután ismerteti a megbízásokat, megrendeléseket tartalmazó leveleket; végre értekezik az ajánló levelekről, azok tartalmáról, szerkesztésük módjáról, mindezekből több példát közöl. Ezen érdekes tartalmu füzet ára 30 kr. Ugyanezen kiadónál megrendelhető a teljesen megjelent „Önüggyvéd“ füzetekben, félkötetekben és egész kötetben is.

*) Kéretnek a népoktatás iránt érdeklődő lapok e közlemény átvételére.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**

H I R D E T É S E K.

Pályázat

a máramaros-ugocsai ref. egyházmegyébe kebeleztetett bükényi reform. egyház lelkészi állomására.

Javadalom:

- 1) 3 hold belsőség, tisztességes lakás és melléképületek.
- 2) 23 hold föld egy tagban (12 hold adóját a lelkész fizeti.)
- 3) 2 hold legelő illeték = 12 frt.
- 4) 16 köből élet, mely az egyháztagok anyagi állapotával hullámzik.
- 5) 18 frt tüzi fára.
- 6) Szolgalmányok: 12—15-ig szántó eke, 14—15-ig gyalog napszám.
- 7) Stóla a főtiszt. egyházkerület által megállapított díjak szerint 8—10 forint.

A pályázni kívánók, kellőleg felszerelt pályázati kérvényeiket a máramaros-ugocsai ref. egyházmegye helyettes esperesi hivatalához terjesszék be augusztus 31-ig Gyulára (Ugocsamegye) u. p. F. Ardó.

Debreczen, 1883. augusztus 13.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

Pályázat

A karczagi ref. IV osztályu reálgymnasiumnál ideiglenes tanári állomásra pályázat nyittatik évi 660 frt fizetés mellett.

Kötelessége lesz:

- a) a vallás és földrajz tanítása mind a négy-,
- b) a történelem tanítása pedig az I. és II. osztályokban;
- c) a r. gymnasium ref. növendékeinek konfirmációra előszítése;
- d) kanonikus órákon a templomi szolgálatok végzése.

Pályázhatnak ref. lelkészi minősítvényvel bíró, esetleg theológiát végzett férfiak.

A megválasztott állomását f. évi szeptember elsejére elfoglalni köteles. A megválasztottnak kilátás nyujtatik állandósításra.

Pályázati határidő f. évi augusztus 20. — a mikorra pályázni kívánók kellően felszerelt kérvényeiket a ref. iskolaügyi bizottság elnöke, Hajnal Elek lelkészhez küldjék be.

Karczag, 1883. július 28.

2—2

Az iskolaügyi bizottság.

Pályázat

A hajdu-böszörményi reform. egyház és nemes város által közösen felállítandó VI. osztályu, polgári iskolával kapcsolatos gymnasiumnál 3 tanári állomásra pályázat hirdettetik, és pedig

1. Német nyelv (főtárgy) — és magyar nyelv.
2. Matematika (főtárgy) — és rajzoló geometria.

3. Természettani tárgyak (főtárgy) — és földrajz tanszékeire, a középiskolai törvényben meghatározott heti óraszám megtartása mellett.

Fizetés mindenik tanszéknél 800 frt készpénz és 100 frt lakbér, egy negyedévi előleges részletekben fizetve a város pénztárából.

Mindenik tanár két évi működés után fog állandósíttatni, ezen idő alatt az esetleg hiányzó oklevél is megszerzendő.

A pályázati kérvények — képességet, eddigi hivatalos működést és erkölcsi magaviseletet igazoló, születési és egészségi bizonyítványokkal felszerelve f. évi augusztus hó 25-dik napjáig alólírotthoz küldendők.

H. Böszörmény, 1883. július 23.

3—3

Bakóczy János,
ref. lelkész.

Pályázat

A nádudvari ref. egyház egyik elemi leánytanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Fizetése évi nyolczszáz forint készpénz évnegyedenként előre fizetve az egyház pénztárából, és lakás a központi iskolában.

Kötelessége a felsőbb elemi osztályok tanítása, és pedig a 3-dik tanítói állomás betöltéseig a 2-dik osztálytól a 6-ig az egyházkerületi terv szerint.

A szükséges bizonyítványok folyó év szeptember 8-ig alólírotthoz beküldendők. A megválasztott helyét már szeptember közepén elfoglalni, s működését megkezdeni tartozik.

Óhajtandó, hogy a pályázó nős és pedig oly nővel bíró legyen, a ki női munkákat tanítani, s ha kell, külön órákat is adni e végre képesség és és akarattal bírjon.

Nádudvar, 1883, augusztus 11.

O'sváth Lajos,
ref. lelkész.

2—1

A tiszántuli egyházkerületben működő vallástanárok véleménye a középiskolai vallásoktatás tárgyában.

1. A gymnasiumi vallástanítás célja.

A gymnasiumi tanítás célja a tudományos egyetemi előadások sikeres hallgatására való képesítés mellett az általános műveltség nyújtása levén: általános célja a gymnasiumi vallástanításnak azon vallástani ismeretek közlése, melyek nélkül általános műveltséggel senki sem bírhat, továbbá a vallásos lelkület alapjait képező érzelmeknek, a vallásos kedélynek kiművelése és gazdagítása.

Ezen általános cél mellett felekezetünk, egyházunk szempontjából kiválóan hangsúlyozandó azon különös cél, hogy a gymnasiumból, — mint polgári és egyházi társadalmunk intelligentiájának kiváló értelemben vett képző intézetéből — igazi protestáns egyházi szellemet és érületet, egyházi intézményeink alapos ismeretét, egyházunk buzgó és odaadó szeretetét vigyék magukkal az illető növendékek, kik különben is hivatva vannak, hogy majdan egyházunk kormányzatában tevékeny, sőt vezér és döntő szerepet vegyenek.

2. A gymnasiumi vallásoktatás folyamán elsajátítandó ismeretek.

A vallástanítás kettős céljának megközelítése végett föltétlenül szükséges:

a) Azon küzdelem jellemzőbb vonásainak ismerete, melyen a magára hagyott emberi szellem áthaladt a vallásos eszmék körüli vizsgálódásai közben.

b) A kijelentés történetének és tartalmának megismerése, a mint az szent könyvünkben foglaltatik, röviden: a biblia ismerete.

c) A keresztyén egyháznak — mint a melyben Idvezítőnk vallása társadalmilag megtestesült — története főbb és jellemzőbb vonásokban.

d) Magyar ref. egyházunk hitrendszerének és erkölcs-tanának rendszeres ismerete egybehasonlítva a többi keresztyén felekezetek hit- és erkölcs-tanával.

e) Az egyházjog, különösen a protestáns egyházjog főbb tételei körül való tájékozottság, a főbb egyház-kormányzati rendszerek s a magyar ref. egyházi törvények ismerete.

3. A tanítás fokozatai.

A felsorolt ismeretanyagból természetes alapul s kiindulási pontul kínálkozik a biblia tárgyi és alaki ismeretése.

Értekezletünk szeme előtt nem az u. n. „Bibliai történetek“ sokszor száraz, olykor unalmas, — nem is a rendszeres bibliai „Bevezetés“-nek nehéz és kevés haszonnal járó tanítása lebegett, hanem igenis az ó- és ujszövetség azon helyeinek, vagy részeinek, melyek egyes vallásos és erkölcsi igazságok elemi kifejtésére kiválóan alkalmasok, — magából a szövegből való olvastatása, megértetése s esetleg könyv nélkül megtanítása, — majd befejezőleg — a szerzett ismeretek csoportosítása utján — a bibliai hit- és erkölcs-tannak, továbbá a bibliai bevezetésnek népszerű egybeállítása, s a biblia kezelésében való gyakorlati jártasság.

A biblia ilyenmü tárgyalásához csatlakoznék az urvasorához való rendszeres előkészítés, s a konfirmáció. Ezt követné a gymnasiumi tanpálya közepén a keresztyén egyház történelme, mely ezen fokon röviden és népszerű modorban tárgyalandó.

Az előzőleg szerzett vallástani ismeretek felhasználásával, kifejtendő egyházunk hit- és erkölcs-tana a helvét hitvallás és a heidelbergi káté alapján. Ezt követi a vallásos eszmék fejlődésének rövid, jellemző ismertetése után a keresztyén szimbolika, mely hivatva van arra, hogy a különböző keresztyén felekezetek főbb hitcikkelyeinek egybehasonlító és bírálatos ismertetése közben ápolja és erősítse a felekezeti öntudatot és szilárd meggyőződést.

Végso fokozat gyanánt következik a gymnasiumi tanfolyam két utolsó évében s keresztyén egyháztörténelemnek ismétlő, de itt már lehetőleg rendszeres és oknyomozó tanítása, részletesebb kifejtésével a magyar protestáns egyház történetének. Tárgyalás közben megismertetendők a jelentékenyebb keresztyén felekezeteknél divatozó formái a közisteniszteletnek, továbbá az egyházjog főbb tételei és a leginkább elterjedt egyház-kormányzati rendszerek. Végül — mintegy befejezőképen — megismertetendők a magyar ref. egyház alkotmánya és törvényei.

4. A tananyag felosztása osztályonként.

A fentebbiek szerint következőleg osztatnának be osztályonként a vallástani tantárgyak a gymnasiumban:

I. osztály. Az ószövetség ismertetése régiségtani, föld és néprajzi elemekkel egybefüggőleg.

II. osztály. Az újszövetség ismertetése, mint az első osztályban.

III. osztály. A biblia egybefüggő áttekintése, a biblia gyakorlati kezelése és a konfirmációra előkészítő hit- és erkölcsstani ismeretek.

IV. osztály. Rövid egyetemes egyháztörténet.

V. osztály. Hit- és erkölcsstan a heidelbergi káté és a helvét hitvallás alapján s a heidelbergi káté folytonos használata mellett.

VI. osztály. A vallásos eszmék fejlődése történetének rövid előre bocsátása után keresztyén szimbolika.

VII. osztály. Egyetemes egyháztörténelem a magyar protestáns egyház rendszeres történetének kivételével.

VIII. osztály. A magyar protestáns egyház történelme, alkotmánytana, törvényei és tanügyi szervezete.

5. Indokolás s néhány módszertani megjegyzés.

Az urvacsorához való rendszeres előkészítést, — mely a bibliával való foglalkozás harmadik évében következik be, — értekezletünk minden növendékre kötelezően óhajtja kiterjeszteni, azokra is t. i. kik már előbb felvették az urvacsorát, mert — eltekintve egyes kivételektől — föl se lehet tenni, hogy az egyház felnőtt tagjai közé való felvételéhez, elegendő szellemi érettségük legyen előbb az illető növendékeknek. Ezentul pedig — nézetünk szerint — azon oknál fogva nem halasztható a konfirmációra való előkészítés, mert az legalkalmasabban csatolható a bibliai hit- és erkölcsstan kifejtéséhez, mely a III. osztály feladata.

Az egyháztörténelem két kurszuson fordul elő az értekezlet által javasolt tantervben. Jól tudja az értekezlet, hogy ma általánossá vált azon nézet, miszerint „a gymnasium egységes tanfolyamu intézet,“ melyben tehát minden tanítandó anyag egy magasabb — s csakis az egész gymnasiumi pálya végén érvényesülő — egységben olvad össze: mindazonáltal, bár minden más gymnasiumi tantárgyra nézve elfogadja és helyesli ezen elv consequentiáit, a vallástani tárgyakra nézve, a fentebb hangsúlyozott „különös cél“ tekintetbe vételével — másnemű berendezést tart szükségesnek.

Közönségesen tudva van jelesül, hogy a középiskolákba (gymnasium, reál és polgári iskola) lépő növendékeknek csakis 33 százaléka jut el az V-dik osztályba, 67 százaléka pedig időközben elhagyja a középiskolát. Igen jelentékeny a kilépések száma épen a IV-dik osztály végeztével, midőn t. i. többféle szakiskola nyílik meg a növendékek előtt. Egyházunk, felekezetünk érdekeinek szempontjából már nagyon óhajtandónak véljük, hogy ama kilépők, — kik rendszeres iskolai vallásoktatásban többé nem részesülendek — értékes, hasznos és lehetőleg bevégzett vallástani ismeretkört vigyenek magukkal a gymnasium négy alsó osztályából.

Az V-dik osztálybeli hit- és erkölcsstan tanításánál nem tartja célhoz vezetőnek értekezletünk az eddig követett eljárást, mely szerint vagy a heidelbergi káténak sok

tekintetben elavult fordítását tanulták meg a növendékek, vagy ezenkívül az illető tanár által lediktált terjedelmesebb magyarázat szövegét. Nézetünk szerint egyházunk hit- és erkölcsstani rendszere a helvét hitvallás alapján, a heidelbergi káté folytonos használata mellett — tanítandó, lefordítván a heidelbergi káté a magyar nyelv mai fejlődésének megfelelőleg s kapcsolatván ahhoz a rendszeres hit- és erkölcsstan megtanulandó szövege.

Miután a történelmi oktatás az ókori népek vallására vonatkozólag sok becses adatot juttat már előzőleg a növendékek birtokába: ezen ismeretanyag röviden egybefoglalható, rendezendő s eme bevezetés után a szimbolika tárgyalandó a fentebb érintett modorban.

A VII. és VIII-dik osztályban tanítandó egyháztörténelemre vonatkozólag megjegyzi az értekezlet, hogy itt is kerülni kell ugyan a nagyon részletező és áradozó előadást, de a fontosabb események oki egybefüggése lehetőleg rendszeresen kifejtendő. A külső történelmi mozzanatok mellett — melyeknek egybeállításánál a használatban levő világtörténelmi kézikönyv megfelelő fejezetei szemmel tartandók — figyelmet kell fordítani az egyház belső történetére: a hitnézetek alakulására s jelentékenyebb változásaira, a közisteni tisztelet berendezésére és módosulására, az egyházi jogi fogalmak jellemzőbb alakulására és fejlődésére. Végül megösmertendők a magyar ref. egyház alkotmányának fejlődése, törvényei és tanügyi szervezete.

6. Több osztály együttes tanítása, heti órák száma.

A gymnasiumi vallástanítás jelenlegi tényleges viszonyainak az általunk javasolt tantervvel való egybevetése folytán az értekezlet azon meggyőződésre jutott, hogy két-két osztálynak együttes tanítása nem helyeselhető, mert az a fokozatos haladást lehetetlenné, ennél fogva a tanítás sikerét kétséssé tenné. Addig azonban, míg gymnasiumaink — az országos törvény intézkedéséhez képest — elegendő tanerőkkel láttatnának el: kivételkép megengedhető, hogy ott, a hol a ref. vallásu növendékek száma igen csekély (p. o. osztályonként 5—10) az V. és VI. osztály, — a főtiszteletű egyházkerület előleges tudtával — együttesen taníttathassék. — Egyöntetűség kedvéért és az átlépések könnyítése végett azonban elrendelendő — az értekezlet nézete szerint — hogy azon gymnasiumokban, hol ezen együttes tanítás előfordul, a páros számú tanévekben például mindenütt az V-dik, a páratlanokban pedig mindenütt a VI-dik osztály tananyagja taníttassék.

A tanításra fordított idő nem lehet kevesebb sehol sem heti két-két óránál, sőt ott, hol a növendékek létszáma jelentékeny (például 40-nél nagyobb) legalább az I. és II. osztályban hetenkint 3—3 órán tanítandó a vallástan.

7. Érettségi vizsga.

Miután a vallástan — a főtiszteletű egyházkerület közelebbi intézkedése folytán — fölvétetett az érettségi vizsga tárgyai közé: az értekezlet nézete szerint kimondandó, hogy ezen vizsga a VIII. osztály tananyagja mellett az egész gymnasiumi vallásoktatás főbb tárgyainak fontosabb, jellemzőbb részeit felöleli. Hogy azonban az illető ifjak feladata szerfölött meg ne nehezítettessék: a részletes tanterv és a módszeres utasítás elkészítése után, az érettségi vizsgán

leendő használat végett a biblia ösmeretből, a szimbolikából, a keresztyén egyház történetéből s a magyar ref. egyház alkotmánytanából és törvényeiből összesen 60—80 kérdés szövegezendő, mely szöveg aztán a vizsgára készülőkkel idejében közlendő, hogy készülük közben az az által kijelölt vezérfonalat követhessék.

8. Kéz i k ö n y v e k.

Az értekezlet nézete szerint a három alsó osztályban a biblia és énekeskönyv tervszerű és öntudatos felhasználása feleslegessé tesz ugyan bárminemi kézikönyv fölvetelét, a konfirmációra való előkészítésnél használandó kátén kívül, mert hiszen egy tárgyért hevülő lelkes tanító tapintatos vezetése mellett, a növendékek maguk képesek egybefoglalni ama vallásos és erkölcsi igazságokat, melyeket a ker. vallás alapokmányából, a bibiából megösmertek, megértettek s hitük melegével magukévá tettek; azonban egy részről az egyöntetű eljárás kedvéért, másrésztől ugy a tanító, mint a tanuló feladatának könnyítése végett, tehát czélszerűségi szempontokból — legalább egyelőre — nemcsak ajánlatosnak, hanem szükségesnek is látja az értekezlet egy oly tankönyv fölvetelét, mely midőn a tanító működésének irányát, a tanítás menetét kijelöli, egyszersmind a biblia összefüggő áttekintését s a hit és erkölcsstan egybeállítását a növendékek részére megkönnyíti.

Az általunk javasolt tantervhez minden tekintetben alkalmas kézikönyveket nem ösmerünk, addig azonban, míg ilyenek állíthatnának elő, sok tekintetben sikerrel használhatók a Márk Pál és Bocsor Lajos féle kézikönyvek, melyek az I. II-ik osztály számára vannak összeállítva.

Az III-ik osztály számára, — a melyben ezideig csaknem mindenütt az egyháztörténelem tanított — nincs alkalmas kézikönyv.

A IV-ik osztály számára eléggé alkalmasnak találjuk a Bocsor Lajos-féle „Egyháztörténelmet,“ mely mellett Márk Pálnak eddig a III. és IV-ik osztályban használt műve is czélszerűen alkalmazható, ha t. i. a különben is szükségessé vált újabb kiadás alkalmával jelentékenyen megrövidítettik, és kissé nehézkes irálya kellően módosítottatik.

Az V—VIII. osztály számára nincsenek az általunk ajánlott tantervnek megfelelő kézikönyvek.

A kézikönyvekre vonatkozólag kifejezést ad értekezletünk azon meggyőződésének, hogy azok a tanításnak nem vezetésére, hanem követésére, kísérésére vannak hivatva. Nem lehet, nem szabad tehát azoknak oly részletekig menő fejtegetésekbe bocsátkozni, hogy azok miatt a tanító értelmezése, magyarázata mintegy háttérbe szoríttassék, — vagy pedig épenséggel lehetlenné, avagy feleslegessé váljék. Adja elő a tankönyv az illető tárgy lényegét, tartalmát velős rövideggel, szép és könyvnélkül megtanulásra alkalmas és méltó irmodorral. A tanító lelkes működése szerelje föl a tankönyv tételeit s tegye alkalmasokká, hogy azok a növendékek értelméhez, emlékező tehetségéhez és meggyőződéséhez találják el a legrövidebb utat. Így lassankint szakítani fogunk azon ferde divattal — mely a sokat hangoztatott u. n. „tulterheltetés“-nek egyik leggazdagabb forrása — hogy egy 10—15 éves növendék kezébe adott s heti két órán tanítandó tankönyv olykor 10—12 sűrűn nyomott ívnél is terjedelmesebb. (Illustratio kedvéért álljanak itt a következő adatok: Laky Dániel „Vallástörténet.“ A

gymn. V-ik oszt. számára. 151 lap. — Kiss Kálmán „A bibliai kézikönyvek története és szimbolika. „A gymn. VI-ik oszt. számára. 215 lap.)

A tankönyvek megállapítása — a középiskolai törvények 8-ik és 9-ik §-a szerint — a felekezeti hatóságot illeti. Eme főhatóság gyanánt pedig a zsinat által megállapított „Köznevelési és közoktatási szervezet“ 113-ik §-a által az egyházkerület van kijelölve. Ebből természetesen következik, hogy a főtiszteletű Egyházkerület előleges engedélye nélkül egy tankönyv sem használható, valamint az is, hogy — ha nincsenek az elrendelt tantervhez alkalmas kézikönyvek, — ilyenek előállítására első sorban a főt. Egyházkerület gondoskodásának körébe tartozik.

Első teendő volna e tekintetben — az értekezlet nézete szerint — a tanterv részletes kifejtése és a módszeres utasítás elkészítése, úgy következnek az illető kézikönyveknek pályázat útján való előállítására. Hogy az alkalmasoknak talált kézikönyvek kiadása vajjon a szerzők tetszésére, vagy esetleg e czélből alakult irodalmi társulatra bizandó-e, vagy pedig a főt. egyházkerület részére tartandó-e fen — mint a népiskolai tankönyveknél — ezen kérdésnek a czélszerűség szempontjából — még csak javaslat gyanánt — leendő eldöntésére sem érzi hivatva magát értekezletünk, de kifejezést ad azon biztos reményének, hogy a főtiszteletű Egyházkerület — a középiskolákra felügyelő tanács, vagy a tanár-egyesület közvetítése mellett — bizonyára eltalálандja azon utat és módot, melynél fogva lehetővé válik a jó kézikönyvek előállítása.

9. Vallásta nár.

Sokat fejtegetett és vitatott kérdés, hogy ki tanítsa a gymnasiumokban a vallástant. A régibb gyakorlattal szemben — mely szerint a vallástanítás a legtöbb helyt az egyes osztályfőnökökre volt bízva, — ujabban az a felfogás kezd lábrakapni, hogy a gymnasiumokban külön szaktanárok alkalmazandók a vallástanításra. Ez a felfogás van kifejezve a zsinatilag megállapított „Köznevelési és közoktatási szervezet“-ben is, melynek 111-dik §-a szerint a gymnasiumokban „a tanítás szakrendszer szerint történik.“ Értekezletünk készséggel beösméri, a szakképzettségnek annyiszor hangsúlyozott előnyeit s a maga részéről is melegen óhajtja, hogy a vallásanításra kizárólag csakis szakképzett egyének alkalmazzassanak, de a szakrendszernek szigorú keresztülvitelét a vallástanításra vonatkozólag — a gyakorlat terén szerzett tapasztalatok alapján, nem tartja kívánatosnak. A gymnasium más tárgyai ugyanis — a köztök levő rokonság szerint — különböző csoportokba oszthatók s ekként a tárgyaknak nagyon sok tanár kezében való szétagolása czélszerűen mérsekelhető, a mi nevelési tekintetből fölőtte óhajtandó. Ámde a vallástan — szorosabb rokonság hiányában — egymaga maradna az illető szaktanár kezében, a kinek az egyes osztályokkal való közvetlen érintkezésre hetenkint 2—2 óra jutna a tanterv szerint.

Ily körülmények között birjon bár az illető tanító a legalaposabb és legkitünőbb szakműveltséggel, tárgya és hivatása iránti meleg lelkesedéssel: a tanítványokkal való érintkezési idő és alkalom korlátolt volta miatt, nem fog elérni kellő eredményt, főként a népesebb osztályokban. Sőt — nézetünk szerint — lehetnek esetek, hogy — a vallástannak a többi tárgytól való elszigetelése folytán — a nö-

vendékek, sőt a szüle közönség között is azon vélemény támadna, miszerint a vallástan csak amolyan melléktan-tárgy, oktatója pedig melléktanár, a mi aztán közvetlen eredményeire nézve ellentétben állana ugy a vallástanítás céljaival, mint egyházunk jól felfogott érdekeivel. Nem ké- pes ebbeli meggyőződésünket a róm. katolikusok példájára való hivatkozás sem megingatni, mert hiszen az ő vallás- tanáraik — a vallási tanórákon kívül — mindennapi érintke- zésben vannak az illető növendékekkel a közajtatóságban való kötelezett megjelenés folytán.

Mindezek mellett sajnálattal kell beösmernie értekez- letünknek, hogy — ha egyházunk, az általa fentartott főis- koláknál nem gondoskodik a tanárképzésről — ugy már a közel jövőben aligha lehet elmellőzni a külön vallástanári tanszékek szervezését és felállítását a gymnasiumokban. — Azonban, mig ez a kényszerhelyzet be nem áll, mig gym- nasiumaink tanárai között feles számmal vannak, a kik a hittani pályát végezve nemcsak a szükséges szakértelem- mel, hanem egyszersmind buzgósággal és hivatással telje- sithetik a vallásoktatást: addig a külön vallástanári tan- székek szervezése helyett azt a rendszert óhajtaná fentar-

tani és fejleszteni értekezletünk, mely szerint a vallástanítás lehetőleg koncentráltsassék ugyan egyrészt az osztályok és növendékek számához képest, másrészt a tanítandó anyag rokonsága szerint egy, két, vagy legfeljebb három tanár kezébe, de ugy, hogy a vallástant mindenkor rendes tanár tanítsa, ki más tantárgyat is kezeljen s valame- lyik osztályban osztályfőnöki teendőket is teljesítsen. — Igy véli elérhetőnek értekezletünk azt, hogy a vallás- tanár époly hatást gyakorolhat az ifjuságra s époly ered- ményt mutathat fel, mint a sokkal több heti órán tanítandó tárgyak tanárai, mert így alkalom adatik arra, hogy a nö- vendékek szellemi tehetségeit, erkölcsi hajlamait, általában egész egyéniségét alaposan tanulmányozhassa és biztosan fölismerhesse. Igy ama fentebb említett ferde felfogásnak is, — mely a vallástan és a többi tantárgyak, s azok tanítói között tenne hátrányos egybehasonlítást — igen egyszerűen eleje vétetnék.

(Vége köv.)